

НАСІННИЦТВО ТА ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ СМЕРЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

В. М. Гудима, Р. І. Бродович, Ю. Д. Кацуляк

Інститут гірського лісівництва імені П. С. Пастернака

Зроблена оцінка сучасного стану насінницької бази смереки європейської Карпатського регіону. Приведені основні особливості вирощування садивного матеріалу.

Ключові слова: смерека європейська, садивний матеріал, розсадники, сіянці, саджанці.

Gudyma V. M., Brodovych R. I., Katsuliak Y. D. The seed and grow of Picea abie in Carpathian. The estimation of a modern condition seed bases Picea abie of Carpathian region is made. Are resulted features of cultivation of a landing material.

Key words: Picea abies L., landing material, nursery, transplah, seedling.

У системі лісогосподарських заходів, спрямованих на підвищення стійкості, захисних функцій, а відповідно, і продуктивності смерекових лісів, особливе місце займає удосконалення насінництва головної породи.

В цілому, в Карпатському регіоні вже створені передумови для переведення насінництва смереки на генетико-селекційну основу. Свідченням цього є стан її постійної лісонасінної бази (ПЛНБ). Станом на початок 2000 року в Українських Карпатах було зареєстровано: 31 генетичний резерват смереки загальною площею більше як 2,0 тис. га; 105,4 га плюсових насаджень; 192 плюсових дерева; 17,9 га лісонасінних плантацій і 157,5 га постійних лісонасінних ділянок [3]. Багаторічними дослідженнями УкрНДГірліс і Карпатської ЛНДС встановлено, що пріоритетним напрямком селекційного насінництва смереки в Карпатах має бути популяційний, тобто зорієнтований на використання природного потенціалу кращих популяцій. Головними його об'єктами є сорти-популяції, генетичні резервати, плюсові насадження і постійні та тимчасові лісонасінні ділянки.

Найбільші проблеми з насінництвом смереки нині існують у високогірних і приполонинних лісах, де об'єктів ПЛНД майже немає. Однак розширення обсягів проведення лісовідновних робіт у згаданих районах після катастрофічних повеней 1998 і 2001 років вимагає термінового вирішення не лише цього питання, але і створення у високогір'ї низки тимчасових та постійних лісових розсадників, де можна було би вирощувати необхідну кількість високоякісного садивного матеріалу. Сумлінна реєстрація походження зібраного насінного матеріалу, його окреме зберігання та вирощування садивного матеріалу – запорука створення високопродуктивних і стійких смерекових деревостанів.

Підвищення ефективності процесів штучного відтворення гірських лісів Українських Карпат можливе при забезпеченні не лише відповідною насінною базою, але й достатньою кількістю лісових розсадників і вирощуванні на них широкого асортименту високоякісного садивного матеріалу. Карпатський регіон, в цілому, добре забезпечений лісорозсадниковими господарствами, у яких є можливість продукування достатньої кількості сіянців і саджанців головних і цінних супутніх деревних і чагарникових порід у тому числі і смереки. У гірських розсадниках остання переважно домінує у породному складі вирощуваного садивного матеріалу.

Нинішні економічні умови, що склалися в нашій країні, не дають можливості у необхідних обсягах централізовано фінансувати лісогосподарську діяльність взагалі і лісорозсадницьку зокрема. Недостатнім є рівень забезпечення виробництва спеціальною технікою, засобами захисту та мінеральними добривами. В зв'язку із цим цілком оправданим є частковий перегляд стратегії вирощування садивного матеріалу для потреб лісовідновлення і лісорозведення [1]. Мається на увазі, перш за все концентрація його виробництва у тимчасових та невеликих постійних лісових розсадниках, які розміщують як можна ближче до місць проведення майбутніх робіт, відновлення практики створення індивідуальних розсадників, а також широке використання природного насінного відновлення смереки, взятого з-під намету високопродуктивних деревостанів.

Вибираючи місця для закладання тимчасових лісових розсадників слід мати на увазі, що під смерековими і змішаними хвойно-буковими деревостанами сформовані більш багаті на гумус буроземні ґрунти. Їх особливостями є висока щербенистість всього верхнього горизонту, а також значна кислотність і відсутність ознак оглеєння. З підняттям висоти над рівнем моря спостерігається зростання кислотності ґрунту. Ось чому одним із найбільш дієвих заходів поліпшення ґрунтових умов живлення рослин в гірських розсадниках є нейтралізація кислотності і закріплення органічної речовини в ґрунті. З цієї метою доцільним є їх вапнування шляхом внесення по 0,5-0,6 кг подрібненого вапняку на 1 м² грядки. В передових лісництвах регіону добре апробованим заходом підвищення родючості ґрунтів лісових розсадників визнано

використання верхнього гумусового шару ґрунту, заготовленого під наметом листяного лісу для мульчування посівних рядків.

Проблем із зберіганням насіння смереки немає. Навіть у звичайних герметично закритих бутлях воно без суттєвих втрат схожості зберігається до 5-7 років. Передпосівної підготовки насіння смереки не потребує, однак для підвищення схожості на практиці застосовують його намочування у воді впродовж 9-12 годин, або трьохтижневої стратифікації під снігом. У другому випадку насіння перед закладкою обробляють 0,5% розчином марганцево-кислого калію (2 години) і розсипають в мішечки із капронової тканини. Із сучасних протруювачів високою ефективністю характеризуються ТМТД, фентіурам, БМК, фундазол.

Час сівби смереки – весна. Норма висівання – 1,8-2,5 г на 1 погонний метр борозенки, залежно від класу якості, глибина – 1,0-1,5 см. Після висівання посіви смереки доцільно покривати невеликим шаром грубої тирси або компостної землі (35т/га). Даний захід дозволяє зберегти вологість ґрунту і запобігає інтенсивній появі бур'янів. Подальша агротехніка вирощування садивного матеріалу залежить від типу лісового розсадника, місця його розміщення і забезпеченості господарства машинами і знаряддями.

Обов'язковою умовою отримання достатньої кількості стандартного садивного матеріалу смереки є дбайливий догляд за посівами, своєчасна боротьба з хворобами і шкідниками.

В Карпатах у свій час апробований спосіб вирощування сіянців смереки на підстилці хвойних порід (метод Дунемана). Технологія виконання робіт таким способом доволі проста: дерев'яні рами прямокутної форми заповнюють підстилкою хвойних порід, заготовленою під наметом зімкнутих насаджень. Висів насіння здійснюється раною весною з розрахунку біля 40 г на 1 м² площі [2]. Не дивлячись на те, що таким способом забезпечується рівномірне розміщення сходів по площі та їх інтенсивний ріст, зменшується кількість доглядів та полегшується викопування сіянців, він не знайшов широкого застосування на практиці.

Як правило, сіянці смереки досягають стандартних розмірів у віці 2 (3) роки. Використання її великомірного садивного матеріалу оправдане при реконструкції малоцінних насаджень, доповненні лісових культур та озелененні.

При відсутності достатньої кількості традиційного садивного матеріалу, залісенні лісокультурного фонду, розміщеного у високогір'ї або ж з метою більш ефективного використання об'єктів постійної лісонасінної бази слід ширше використовувати лісові дички смереки, викопані з-під намету зріджених деревостанів. Вимоги до їх якості ті ж, що і до сіянців. Дрібні лісові дички смереки доцільно попередньо дорощувати у шкільному відділенні лісового розсадника. При виборі місць заготівлі насінного потомства смереки слід особливу увагу звертати на умови його освітлення, а також якість викопки. Різкі зміни умов росту і обривання великої кількості дрібного коріння рослин супроводжується суттєвим зниженням приживлюваності лісових культур.

Література

1. Бродович Р.І., Порада Т.М., Кацуляк Ю.Д. Порадник по вирощуванню садивного матеріалу в лісових розсадниках Карпат. Збірник рекомендацій: «Наукові основи ведення багатощільового лісового господарства в карпатському регіоні», Івано-Франківськ «Екор», 2001. – 64 - 98.
2. Герушинський З.Ю. Динамічні тенденції зміни порід на північному мегасхилі Карпат // Лісове господарство і лісоексплуатація в Карпатах.- Ужгород: Карпати.- 1971.- С. 13-20.
3. Яцик Р.М., Каплуновський П.С., Фенич В.С. та інші. Рекомендації з удосконалення насінництва основних аборигенних та інтродукованих деревних видів на основі методів плюсової та популяційної селекції у Карпатському регіоні. В зб. рекомендацій УкрНДГірліс «Наукові основи ведення багатощільового лісового господарства у Карпатському регіоні. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 43-54.

Стаття поступила до редакції 16.09.2008 р.; прийнята до друку 01.10.2008 р.

Гудима В. М. – молодший науковий співробітник, здобувач лабораторії лісовідновлення, УкрНДГірліс ім. П.С.Пастернака.

Бродович Р. І. - старший науковий співробітник, кандидат сільськогосподарських наук, зав. лабораторією лісовідновлення, заступник директора, УкрНДГірліс ім. П.С.Пастернака.

Кацуляк Ю. Д. - кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник лабораторії лісовідновлення, УкрНДГірліс ім. П.С.Пастернака.

Рецензент: доктор біологічних наук, професор, Парпан В. І - завідуючий кафедрою біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.